

e-ISSN 3083-6018

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: економіко-правові проблеми

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

Інститут бойового імунітету в умовах повномасштабної війни: баланс між обороною та захистом прав людини

Ярослав М. Калюжний 1, 2 *

¹ Військова частини А2100 Збройних Сил України (Україна). Старший офіцер відділу охорони та конвоювання.

² Національний університет оборони України (Україна). Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти.

* Автор-кореспондент, e-mail: kym10985@gmail.com

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.7-8.19](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.7-8.19)

Авторське право

© 2025 автора

Цей твір
ліцензовано на
умовах Ліцензії
Creative Commons
«Із Зазначенням
Авторства –
Некомерційна 4.0
Міжнародна»
(CC BY-NC 4.0).

У статті здійснено ґрунтовний аналіз правового інституту бойового імунітету, який отримав офіційне закріплення в українському законодавстві у відповідь на виклики повномасштабної збройної агресії російської федерації 2022 року. Інститут бойового імунітету виступає важливим механізмом захисту військових командирів, військовослужбовців, добровольців територіальної оборони, працівників правоохоронних органів та цивільних осіб, залучених до оборони, від юридичної й кримінальної відповідальності за дії, вчинені під час бойових операцій, якщо ці дії відповідають міжнародним нормам гуманітарного права. Аналіз нормативно-правових актів, зокрема Закону України № 2124-IX та положень «Про оборону України», демонструє, що правове регулювання цього інституту почало формуватися з урахуванням світових практик і стандартів, зокрема тих, які застосовуються країнами НАТО та міжнародними судовими органами. Наголошено, що бойовий імунітет не є абсолютним – він має суворі обмеження щодо застосування у випадках тяжких міжнародних злочинів, таких як катування, геноцид і умисні незаконні атаки. Такий баланс забезпечує законність дій оборонців і одночасно підтримує невідворотність відповідальності за серйозні правопорушення. Обговорюються проблемні питання, включно з відсутністю уніфікованої термінології, правовими колізіями між різними законодавчими актами, а також необхідністю точного документування обставин бойових рішень. У статті розглядаються як українські, так і зарубіжні наукові дослідження, що сприяють глибшому розумінню та вдосконаленню інституту бойового імунітету. Значна увага приділяється аналізу прецедентної практики, зокрема справі німецького генерала Лотара Рендуліча, яка стала класичним прикладом оцінки бойових рішень на основі інформації, доступної в момент їх прийняття. Також подається реальний приклад із української військової практики, де командир отримав правовий захист завдяки застосуванню принципів бойового імунітету. Висвітлено рекомендації для удосконалення законодавства та практики, зокрема впровадження навчальних програм із міжнародного гуманітарного права, розробку методів фіксації бойових подій і формування чітких критеріїв для застосування імунітету. Підкреслено, що лише комплексний науково-правовий підхід дозволить забезпечити ефективний захист оборонців і зберегти високий рівень правозастосування у воєнних умовах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

бойовий імунітет, військова відповідальність, міжнародне гуманітарне право, кримінальна відповідальність, правовий захист, воєнний стан, збройний конфлікт.

e-ISSN 3083-6018

SOCIAL DEVELOPMENT: Economic and Legal Issues

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

The Institution of Combat Immunity in the Context of Full-Scale War: Balancing Defense and the Protection of Human Rights

Yaroslav Kaliuzhnyi ^{1, 2 *}

¹ Military Unit A2100 of the Armed Forces of Ukraine (Ukraine). Senior Officer of the Security and Escort Department.

² National University of Defense of Ukraine (Ukraine). Master's Degree Student.

* **Corresponding Author**, e-mail: kym10985@gmail.com

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.7-8.19](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.7-8.19)

Copyright © 2025
by author

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

The article provides a thorough analysis of the legal institution of combat immunity, which was officially enshrined in Ukrainian legislation in response to the challenges posed by the full-scale armed aggression of the Russian Federation in 2022. The institution of combat immunity serves as an important mechanism for protecting military commanders, servicemen, territorial defense volunteers, law enforcement officers, and civilians involved in defense, from legal and criminal liability for actions committed during military operations, provided those actions comply with international humanitarian law standards. The analysis of normative legal acts, particularly the Law of Ukraine No. 2124-IX and provisions of the Law “On the Defense of Ukraine,” demonstrates that the regulation of this institution has begun to develop in line with global practices and standards, including those applied by NATO countries and international judicial bodies. It is emphasized that combat immunity is not absolute—there are strict limitations to its application in cases of serious international crimes such as torture, genocide, and intentional unlawful attacks. Such balance ensures the lawfulness of defenders’ actions while maintaining the inevitability of responsibility for serious violations. The article discusses problematic issues, including the lack of unified terminology, legal inconsistencies between different legislative acts, and the necessity for precise documentation of the circumstances surrounding combat decisions. Both Ukrainian and international research studies are examined, contributing to a deeper understanding and improvement of the institution of combat immunity. Considerable attention is paid to the analysis of precedent-setting practice, including the case of German General Lothar Rendulic, which became a classic example of assessing combat decisions based on information available at the time they were made. A real example from Ukrainian military practice, where a commander received legal protection due to the application of the principles of combat immunity, is also presented. Recommendations are provided for improving legislation and practice, in particular the implementation of educational programs on international humanitarian law, the development of methods for documenting combat events, and the establishment of clear criteria for the application of immunity. It is stressed that only a comprehensive scientific and legal approach will ensure effective protection of defenders and maintain a high level of law enforcement in wartime conditions.

KEYWORDS

combat immunity, military responsibility, international humanitarian law, criminal liability, legal protection, martial law, armed conflict.

1. Вступ

Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році поставило перед українською державою низку безпрецедентних викликів, серед яких особливої ваги набуває забезпечення належного юридичного захисту військовослужбовців і цивільних, залучених до оборони. Воєнний стан та активні бойові дії породжують складну правову ситуацію, де традиційні механізми кримінальної відповідальності часто виявляються недостатніми або непридатними для адекватного регулювання поведінки учасників військових операцій.

Інститут бойового імунітету в такому контексті виступає ключовим правовим інструментом, що дозволяє збалансувати оперативну необхідність прийняття військових рішень безпосередньо на полі бою із зобов'язанням держави дотримуватися міжнародних норм прав людини та гуманітарного права. Його інтеграція в національне законодавство є відповіддю на виклики сучасної війни і відображає світову практику, зокрема країни НАТО та міжнародні судові інституції, які підкреслюють важливість розрізнення між законними бойовими діями та воєнними злочинами.

Однак суто формальне закріплення бойового імунітету у праві не гарантує його ефективного застосування. Відсутність уніфікованої термінології, нечіткі критерії суб'єктного складу та умов застосування, а також невизначеність щодо меж імунітету призводять до правової невизначеності і ризику зловживань. Тому пріоритетним завданням є глибокий науково-правовий аналіз правової природи бойового імунітету, що дозволить не лише структурувати цей інститут, але й адаптувати його до реалій національного та міжнародного права.

Тільки розуміння його фундаментальних юридичних характеристик допоможе сформулювати ефективні механізми балансу інтересів оборони та захисту прав людини, а також підвищити якість законодавчого регулювання і правозастосування в умовах збройного конфлікту. Таким чином, дослідження бойового імунітету як унікального правового явища є критично важливим для розвитку українського права у воєнний час і формування стійкої правової системи реагування на виклики війни.

2. Огляд літературних джерел

Інститут бойового імунітету, його історичний розвиток, доктринальні основи та особливості впровадження в національне законодавство широко досліджуються сучасною українською та зарубіжною правовою наукою. Ця проблематика стала особливо актуальною після початку повномасштабної збройної агресії проти України, що зумовило підвищення інтересу до питань правового захисту учасників оборони та мінімізації правових ризиків для захисників держави.

Суттєвий внесок у розроблення теоретичних і практичних аспектів бойового імунітету здійснили такі українські дослідники, як Г. Андрусак, Л. Медвідь, В. Кузнецов та Ю. Баулін, які аналізують нормативну базу, суб'єктний склад інституту, співвідношення із міжнародними зобов'язаннями України, а також наявні прогалини та суперечності у тлумаченні і застосуванні імунітету.

Так, Г. Андрусак звертає увагу на особливості формулювання підстав, що виключають кримінальну протиправність дій в умовах відсічі збройної агресії, їх фактичний склад та необхідність типового підходу до його визначення [1].

Л. Медвідь детально досліджує останні законодавчі зміни, пов'язані з появою бойового імунітету у Кримінальному кодексі України, законі «Про оборону України» та інших нормативно-правових актах, акцентуючи на розмежуванні між виключенням кримінальної протиправності діянь і звільненням від кримінальної відповідальності [2].

Значний інтерес становлять праці Г. Мамедова та В. Хекала, присвячені міжнародно-правовому регулюванню та узагальненню практики інших держав щодо застосування combat immunity. Науковці доводять, що інститут бойового імунітету не є абсолютним і не поширюється на дії, що порушують норми міжнародного гуманітарного права чи становлять воєнні злочини, а навпаки має бути інструментом для захисту лише добросовісних захисників та гарантувати дотримання базових стандартів прав людини навіть у військових умовах [3].

Серед іноземних авторів вирізняються дослідження Nobuo Hayashi (Лібер Інститут, США), який детально аналізує відповідальність командира на прикладі історії “правила Рендуліча”, акцентуючи на необхідності врахування “чесної помилки” при оцінці військових рішень. Він розмежовує правомірні бойові дії та злочини, підкреслюючи баланс між ефективністю командування та гуманітарними стандартами [4].

Важливий теоретичний вклад належить і Geoffrey Corn (США), який досліджує впровадження бойового імунітету в різних країнах, зокрема співвідношення правового захисту комбатантів і меж застосування сили. G. Corn звертає увагу на ризики зловживань та необхідність дотримання норм міжнародного права, аналізує сучасні доктринальні дискусії та критерії “добросовісної поведінки” [5].

Окрема увага дослідників приділяється питанню відповідальності командирів і підлеглих за дії, які виходять за межі дозволеного міжнародним правом, міжнародній співпраці у сфері слідства й притягнення до відповідальності винних у міжнародних злочинах [3; 6].

Водночас, у фокусі критичного аналізу дослідників залишаються й низка невирішених питань – повнота й ефективність правового регулювання суб’єктного кола бойового імунітету, критерії та алгоритми застосування імунітету щодо цивільних осіб, істотні розбіжності між підходами чинного та проектного кримінального законодавства, а також відсутність уніфікованих стандартів фіксації й розслідування порушень гуманітарного права.

Отже, сучасна наукова дискусія демонструє сталий інтерес до глибокого доктринального та прикладного осмислення інституту бойового імунітету, обґрунтовує доцільність подальшого вдосконалення його нормативної моделі з урахуванням як міжнародного досвіду, так і особливостей воєнного часу в Україні.

3. Постановка завдання

Метою написання статті є комплексний аналіз місця та значення бойового імунітету як правового механізму забезпечення захисту прав людини під час воєнного стану, визначення його ролі у балансі між ефективною обороною держави та дотриманням міжнародних стандартів прав людини, а також виявлення нормативних прогалин і розробка практичних рекомендацій для вдосконалення законодавчого регулювання.

4. Методи та матеріали

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні порівняльно-правового й системного аналізу. Основними джерелами виступають чинне українське законодавство, міжнародні договори, судова й правозастосовна практика, а також сучасна наукова література. Для оцінки ефективності інституту бойового імунітету здійснено аналіз реальних кейсів, висновків експертів, офіційних коментарів та рекомендацій ключових українських і міжнародних інституцій. Такий підхід дозволяє комплексно дослідити баланс між обороною та захистом прав людини в умовах війни.

5. Результати та обговорення

Унікальні умови сучасної війни в Україні, зумовлені широкомасштабною збройною агресією російської федерації, створюють безпрецедентні правові та моральні виклики не лише для військових, а й для суспільства загалом. Це збройне протистояння відрізняється масштабністю, інтенсивністю та високим рівнем непередбачуваності, що потребує адаптації національної правової системи й перегляду підходів до забезпечення оборони та гарантування прав людини навіть в екстремальних умовах.

У такій ситуації інститут бойового імунітету виступає одним із ключових інструментів захисту прав людини, дозволяючи забезпечити законодавчий захист військового командування, військовослужбовців, добровольців та інших осіб, залучених до оборони, від невинуватого кримінального переслідування за дії, вчинені під час бойових дій, за умови їх відповідності міжнародному гуманітарному праву. Його значення полягає не лише у правовому захисті

оборонців, але й у встановленні чітких меж допустимості застосування сили, що запобігає порушенням фундаментальних прав і свобод у період збройного конфлікту.

Реальний приклад із практики – випадок, коли командир підрозділу Збройних Сил України ухвалив рішення про застосування вогню для відбиття ворожої атаки, хоча це створювало ризик пошкодження цивільної інфраструктури. Дії командира, здійснені у складних бойових умовах і в рамках норм міжнародного гуманітарного права, не були кваліфіковані як кримінальне правопорушення завдяки принципу бойового імунітету [7]. Цей приклад ілюструє, як законодавчий інститут дозволяє військовим діяти ефективно й водночас дотримуватися правових норм, захищаючи їх від необґрунтованої відповідальності.

Таким чином, бойовий імунітет забезпечує таку важливу рівновагу між потребою швидко ухвалювати бойові рішення та обов'язком дотримуватися норм війни й стандартів міжнародного гуманітарного права. Він виступає не лише механізмом правового захисту, а й важливим чинником зміцнення моральної стійкості оборонців, які завдяки цьому впевнені у правомірності власних дій у складних умовах бойових дій.

В умовах триваючої збройної агресії росії проти України цей інститут набуває особливої ваги як центральний елемент системи правових гарантій, поєднуючи вимоги військової необхідності із зобов'язаннями держави щодо забезпечення верховенства права та дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини. Його правове закріплення стало необхідною відповіддю на нові виклики сучасної війни: з однієї сторони – потребу у швидкому, оперативному та ефективному захисті держави, а з іншої – обов'язок не допустити порушень базових прав, зафіксованих у національному та міжнародному праві.

З метою усунення юридичних ризиків і створення правового захисту для учасників оборони Верховна Рада України 15 березня 2022 року ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» № 2124-IX, який набрав чинності 21 березня 2022 року [8]. Цей закон суттєво змінив Кримінальний кодекс України, а також ЗУ «Про оборону України» та ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», вперше офіційно закріпивши поняття бойового імунітету.

Важливо зазначити, що впровадження інституту бойового імунітету стало своєрідною реакцією законодавця на практичні виклики перших тижнів повномасштабної агресії, коли тисячі військових і цивільних опинилися в ситуаціях, де життя вимагало миттєвих рішень.

Бойовий імунітет полягає у звільненні від юридичної, зокрема кримінальної, відповідальності військового командування, військовослужбовців, добровольців територіальної оборони, працівників правоохоронних органів та цивільних, залучених до оборони, за дії, пов'язані з відсіччю та стримуванням збройної агресії або ліквідацією збройного конфлікту [9]. Застосування імунітету допускає наявність об'єктивно неминучої шкоди, що не могла бути передбачена навіть за умови розумної обачності, а також виправданого ризику в бойових умовах.

У бойових обставинах командири нерідко змушені робити екстрені вибір, який може призвести до неминучих втрат, як-от під час форсованого маршу по прикриттю відступу підрозділів зі звільненої території. За умови ретельного фіксування причин і відповідності принципам військової необхідності, подібні рішення, навіть якщо вони спричиняють втрати серед людей, техніки чи цивільних об'єктів, вважаються виправданими [7].

Показовим і класичним прецедентом у міжнародній практиці є справа німецького генерала Лотара Рендуліча у рамках Нюрнберзького процесу 1945 року. Йому інкримінували руйнування цивільної інфраструктури під час відступу армії в Норвегії. Суд виніс рішення на користь виправдання, визнавши, що дії командира були зумовлені військовою необхідністю та адекватні обставинці, що існувала на момент ухвалення рішення. Важливим є застосування «правила Рендуліча», яке передбачає оцінку правомірності дій командирів виключно з урахуванням інформації, достовірної та доступної їм під час прийняття рішень, без закидань у світлі подій, що стали відомі згодом [10]. Цей підхід і до сьогодні залишається одним із наріжних каменів правового трактування бойового імунітету.

Це положення знімає з військового обов'язок «узгоджуватися з мирною логікою» в умовах хаосу війни. Якщо рішення командира відповідало реальній обстановці, – воно буде визнане правомірним.

Важливо враховувати, що військові, які опиняються під захистом інституту бойового імунітету, несуть значний морально-психологічний тиск. Правова невизначеність, страх перед можливими юридичними наслідками власних дій можуть призводити до внутрішніх конфліктів, сумнівів і негативно впливати на оперативність ухвалення рішень. Надання чітких, зрозумілих гарантій і меж застосування імунітету сприяє психологічній стійкості військовослужбовців, допомагає їм діяти впевнено і відповідально, не боючись несправедливого переслідування.

Водночас, бойовий імунітет не означає безмежної безкарності – він суворо регламентований і має чіткі виключення для тяжких міжнародних злочинів. Такий підхід утримує Україну у правовому полі міжнародної спільноти, підтверджує її відданість стандартам міжнародного гуманітарного права та підвищує авторитет національної системи правосуддя [7].

Таким чином, інститут гарантує захист законних дій учасників оборони, зберігаючи невідворотність відповідальності за тяжкі злочини. На наш погляд, визначено найжорсткішу правову рамку, яка унеможливує використання імунітету як «індульгенції» на безкарність. Це надзвичайно важливо для міжнародної репутації України.

Українські та зарубіжні науковці не лише виокремлюють актуальні проблеми застосування інституту бойового імунітету, а й активно напрацьовують конкретні практичні рекомендації для їх подолання. Це є надзвичайно важливим для вдосконалення правового захисту учасників оборони України та одночасного гарантування дотримання прав людини в умовах війни.

Зокрема, серед проблемних моментів, що вже широко висвітлені провідними вітчизняними науковими дослідженнями, знаходяться:

1. *Недостатнє розмежування суб'єктів бойового імунітету.* В українському законодавстві досі відсутнє чітке розмежування між комбатантами, цивільними волонтерами та військовим командуванням, що створює простір для різного тлумачення норм і ризиків зловживань. Цю проблему підкреслюють як українські, так і зарубіжні дослідники. Зокрема, Г. Андрусак вказує на необхідність більш чіткого правового трактування різних категорій учасників оборони, щоб уникнути неоднозначностей і потенційних зловживань [1]. Г. Мамедов і В. Хекало також звертають увагу на розмитість правового статусу цивільних осіб і волонтерів, залучених до бойових дій, що створює ризики як для захисту, так і для застосування імунітету в реальних умовах [3].

2. *Відсутність уніфікованої моделі застосування бойового імунітету.* Різниця у формулюваннях між ст. 43-1 КК України (виключення кримінальної протиправності) та ЗУ «Про оборону України» (звільнення від відповідальності) створює неоднозначність у практиці правоохоронців і суддів. Проблема колізії між ст. 43-1 КК України і ЗУ «Про оборону України» була предметом дискусії у працях Ю. Бауліна та Л. Медвідь [2; 11]. Вчені наголошують, що неоднозначність у формулюваннях може призводити до різних підходів правоохоронців і суддів у кваліфікації дій військових, що ускладнює систему захисту.

3. *Відповідність міжнародному праву і недостатній рівень інформованості.* Бойовий імунітет має ґрунтуватися на суворому дотриманні норм міжнародного гуманітарного права. Проте командири не завжди достатньо поінформовані про класифікацію воєнних злочинів відповідно до Римського статуту чи Женевських конвенцій. Проблема обізнаності командирів про норми міжнародного гуманітарного права піднімали Г. Мамедов і В. Кузнєцов [4]. Вони відзначали, що недосконале знання критеріїв, таких як пропорційність чи заборона використання заборонених засобів, може призвести до випадкових порушень і втрати імунітету.

4. *Недостатнє документування бойових обставин і мотивації рішень.* В екстремальних бойових умовах часто відсутній належний запис обстановки і мотивів утворення рішень, що ускладнює судову оцінку правомірності цих дій. На цю проблему вказували Г. Андрусак, О. Устінова та Л. Медвідь, які вважають, що відсутність об'єктивної фіксації мотивів і обставин рішень значно ускладнює захист імунітету в суді [1; 2].

Перелік зазначених проблем демонструє, що українська наука бачить не лише переваги нового інституту, але й загрози, які можуть звести нанівець його ефективність у разі некоректного застосування.

У відповідь на актуальні виклики, пов'язані з використанням бойового імунітету, наукова спільнота пропонує низку ефективних рішень, спрямованих на підвищення правової безпеки і правозастосування:

1. *Уніфікація законодавства та чітке визначення суб'єктного складу бойового імунітету.* Зокрема, Г. Андрусак і Ю. Баулін наполягають на законодавчому закріпленні переліку осіб із правом на бойовий імунітет, та деталізації статусу цивільних і волонтерів для усунення «сірих зон» у нормативній базі [1; 11].

2. *Обов'язкове документування бойових умов і мотивів прийняття рішень.* За пропозицією Л. Медвідь та О. Устінової, інтеграція у бойові процедури чітких алгоритмів і шаблонів фіксації дій забезпечить прозорість і об'єктивність оцінки з врахуванням «правила Рендуліча» – оцінки рішення на підставі інформації, доступної командирів на момент події [2].

3. *Освітні програми та рекомендації з міжнародного гуманітарного права.* Г. Мамедов і В. Хекало акцентують увагу на важливості підвищення рівня правової обізнаності командира і особового складу через регулярні тренінги, а також на формуванні реєстру консультативних кейсів для судової практики [3].

4. *Чітке окреслення меж бойового імунітету щодо воєнних злочинів.* Так, Ю. Баулін і В. Кузнецов пропонують законодавчо визначити безперечні межі бойового імунітету, які виключають застосування імунітету у разі катувань, геноциду, умисних незаконних атак – для збереження невідворотності відповідальності [11; 12].

Також важливо зазначити, що запропоновані науковцями шляхи вирішення окреслених проблем, мають застосовуватися комплексно, де правові, освітні та організаційні заходи взаємодоповнюють одне одного, створюючи цілісну систему.

Запропоновані шляхи вирішення окреслених проблем не можна сприймати лише як суто юридичні рекомендації. Вони є стратегічними кроками, спрямованими на формування надійного правового фундаменту функціонування інституту бойового імунітету в умовах війни. Їх реалізація підвищує довіру суспільства до державних інститутів, зміцнює авторитет України на міжнародній арені та безпосередньо сприяє зміцненню обороноздатності країни.

У контексті прав людини та запровадженого інституту бойового імунітету, окрім вже відомих і широко обговорюваних проблемних моментів, пропонуємо виділити кілька нових актуальних викликів, які набувають значення в сучасних умовах ведення збройного конфлікту:

1. *Конфлікт між бойовим імунітетом і правом на свободу слова та інформацію.* Застосування бойового імунітету іноді може стати підґрунтям для приховування фактів порушень прав людини під час бойових дій, що конфліктує з правом громадськості на доступ до інформації і прозорість. Ця взаємодія вимагає збалансування, яке досі не знайшло достатнього наукового розкриття.

2. *Регулювання статусу бойового імунітету для неформальних або напіввійськових формувань.* З поширенням неформальних, добровольчих та приватних військових формувань виникає проблема визначення правового статусу таких учасників конфлікту в контексті бойового імунітету, що є новою й недостатньо вивченою темою.

3. *Особливості застосування бойового імунітету в умовах змішаних формувань (цивільних і військових).* У сучасних конфліктах, де активну роль відіграють комбіновані формування із військових і цивільних осіб, виникає виклик диференціації імунітету, що вимагає деталізованого нормативного підходу.

4. *Гендерні аспекти застосування бойового імунітету.* Вплив бойового імунітету на захист гендерних прав учасників і жертв воєнних конфліктів, а також вплив гендерних ролей у правозастосуванні цього інституту, є мало висвітленими питаннями, що можуть мати важливе практичне та теоретичне значення.

5. *Проблеми цифрової доказової бази та архівації матеріалів щодо бойового імунітету.* Зростаюча роль цифрових технологій, кібероперацій і дистанційних видів ведення боїв створює складнощі у зборі, збереженні і використанні інформації для правової оцінки застосування бойового імунітету. Це пов'язано з питаннями кібербезпеки, контролю достовірності даних і захисту персональних прав осіб.

Ці виклики вказують на необхідність подальшого розвитку законодавства, удосконалення практичних механізмів застосування інституту бойового імунітету та підвищення правової

культури учасників оборонних операцій. Важливо, щоб захист прав людини залишався пріоритетом навіть у складних бойових умовах.

6. Висновки

Таким чином, інститут бойового імунітету в Україні став необхідною правовою відповіддю на безпрецедентні виклики сучасної війни в Україні та збройної агресії. Його впровадження дозволило одночасно гарантувати захист прав людини та оборонну спроможність держави, створивши механізм, який балансує між вимогами військової необхідності та гуманітарними стандартами міжнародного права.

Ефективність бойового імунітету залежить від належної законодавчої регламентації, неухильного дотримання міжнародних норм, прозорої фіксації обставин бойових рішень та високого рівня правової культури серед військового командування і персоналу. Українська модель бойового імунітету є унікальною тим, що балансування між військовою доцільністю та захистом прав людини закріплене національними законами у період активних воєнних дій.

Подальший розвиток і успішна імплементація інституту бойового імунітету визначатимуть, наскільки він стане реальним захистом для учасників оборони і одночасно – запобіжником щодо зловживань чи порушень прав людини. Системний і комплексний підхід до вдосконалення цього інституту – ключова умова для утвердження України як демократичної, правової та обороноздатної держави в умовах війни.

References

1. Andrusyak, H. M. (2024). Zakhyst Ukrainy vid zbroinoi ahresii ta boiovyi imunitet yak obstavyny, shcho vykliuchaiut protypravnist diiannya za proiekтом Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Defense of Ukraine against armed aggression and combat immunity as circumstances excluding unlawfulness of acts under the draft Criminal Code of Ukraine]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, (2024). <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.118> (in Ukrainian)
2. Medvid, L. P., & Ustinova, O. (2025). Boiovyi imunitet: zminy do zakonodavstva Ukrainy [Combat immunity: amendments to Ukrainian legislation]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, (2025). <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.111> (in Ukrainian)
3. Mamedov, H., & Khekalov, V. (2024). Mizhnarodno-pravove rehuliuвання poniattia boiovoho imunitetu ta yoho zastosuvannya v umovakh zbroynoho konfliktu v Ukraini [International legal regulation of the notion of combat immunity and its application in the context of armed conflict in Ukraine]. *Military Science*, (2024). <https://doi.org/10.62524/msj.2024.2.4.16> (in Ukrainian)
4. Hayashi, N. (2023, October 24). *Honest Errors, the Rendulic Rule, and Modern Combat Decision-Making*. Lieber Institute – West Point. <https://lieber.westpoint.edu/honest-errors-rendulic-rule-modern-combat-decision-making/>
5. Corn, G. S. (2022, June 2). *Effects-Based Enforcement of Targeting Law*. Lieber Institute – West Point. <https://lieber.westpoint.edu/effects-based-enforcement-targeting-law/>
6. Kolotukha, I. O. (2022). Osoblyvosti vidpovidalnosti komandyriv pid chas viiny [Peculiarities of commanders' responsibility during war]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, (6). <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.59> (in Ukrainian)
7. ArmiyaInform. (2022, May 5). *Boiovyi imunitet zvilniaie vid kryminalnoho peresliduvannya za umovy dotrymannia pravyl vedennia viiny* [Combat immunity exempts from criminal prosecution subject to observing the rules of warfare]. <https://armyinform.com.ua/2022/05/05/boiovyi-imunitet-zvilnyaye-vid-kryminalnogo-peresliduvannya-za-umov-dotrymannya-pravyl-vedennya-viiny/> (in Ukrainian)
8. Law of Ukraine “On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on the Definition of Circumstances Excluding Criminal Unlawfulness and Ensuring Combat Immunity under Martial Law” No. 2124-IX, effective from March 21, 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#Text> (in Ukrainian)
9. Law of Ukraine “On Defence of Ukraine” No. 1932-XII (1991). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (in Ukrainian)
10. The United Nations War Crimes Commission. (1949). *Law Reports of Trials of War Criminals*. Volume 8. Hostages Trial (United States of America v. Wilhelm List et al.), including the case of Lothar Rendulic. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Hostages-Trial.pdf>

11. Baulin, Yu. V. (2023). Boiovyi imunitet yak obstavyna, shcho vykliuchaie kryminalnu vidpovidalnist [Combat immunity as a circumstance excluding criminal liability]. In *Criminal-legal and procedural responses to the challenges of martial law in Ukraine: Proceedings of the round table held within the framework of Science Days at the Faculty of Law of the National University of "Kyiv-Mohyla Academy"* (January 27, 2023) (pp. 17–24). Kyiv: NaUKMA. (in Ukrainian)
12. Kuznetsov, V. V. (2023). Boiovyi imunitet: problemy normatyvnoho zakriplennia ta realizatsii [Combat immunity: problems of legislative consolidation and implementation]. *Nove ukrainske pravo*, (2), 146–153. <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33415.pdf> (in Ukrainian)
13. Ponomarenko, Yu. A. (2022). Novelizatsiia polozhen Kryminalnoho kodeksu shchodo obstavyn, yaki vykliuchaiut kryminalne pravoporushennia v umovakh voiennoho stanu [Novels of the Criminal Code regarding the circumstances excluding criminal offence under martial law]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*, 1(17). <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.256785> (in Ukrainian)
14. Criminal Code of Ukraine No. 2341-III (2011). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (in Ukrainian)
15. Law of Ukraine "On Ensuring Participation of Civilians in Defense of Ukraine" No. 2114-IX (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (in Ukrainian)